

ПОЧАТКОВА ШКОЛА ПРИ ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ДУХОВНІЙ СЕМІНАРІЇ

Чернігівська духовна семінарія, яка проіснувала майже півтора століття, являла собою солідний навчальний заклад, який давав своїм вихованцям ґрунтовну підготовку і відігравав помітну роль у культурно-освітньому житті регіону. Її випускники мали змогу продовжувати своє навчання як в духовних, так і світських навчальних закладах, займати церковнослужительські місця та вчительські посади в початкових приходських школах. Тому в семінарії значна увага приділялась вивченню педагогіки. З викладанням теорії виховання і навчання була тісно пов'язана педагогічна практика. 27 лютого 1866 р. Синодом було видано наказ, в якому зазначалося «відмінити в семінаріях викладання медицини, сільського господарства і природознавства, а ввести курс педагогіки, як предмет більш необхідний для священників та вчителів народу» [1, с.202].

Вивчення історії освіти є необхідним для вдосконалення в наш час, особливо, що стосується зв'язку між всіма ланками освітнього процесу. Досвід Чернігівської духовної семінарії є досить корисним, адже вона спиралася на кращі здобутки Чернігівського колегіуму. За нових історичних умов її традиції успадкував створений у 1916 р. Чернігівській учительській інститут, спадкоємцем і правонаступником якого нині є Національний університет «Чернігівській колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Інформативний потенціал джерел, що розкривають історію створення та діяльність початкової школи при Чернігівській духовній семінарії, ще не привертав увагу дослідників. Джерельна база дослідження складається з опублікованих та необлікованих джерел. Перша група обмежується лише опублікованими на сторінках «Чернігівських єпархіальних відомостей» М.Марковим «Загальних відомостей про стан початкової зразкової школи при Чернігівській духовній семінарії» та «Правил для зразкових шкіл». Інша група представлена архівними документами – звітами про стан Чернігівської духовної

семінарії, в яких містяться відомості про стан та функціонування зразкової початкової школи при Чернігівській духовній семінарії.

Мета статті полягає в дослідженні історії створення та діяльності початкової школи при Чернігівській духовній семінарії.

Слід зауважити, що з ініціативи архієпископа Філарета у Чернігівській духовній семінарії викладання педагогіки було запроваджено ще в січні 1866 р. [2, с. 199]. Ректор семінарії 5 березня 1867 р. подав на розгляд Правління «Проект педагогічних занять вихованців Чернігівської духовної семінарії», що передбачав проходження практики у початковій школі при семінарії, в якій навчалися 18 учнів [3, с. 352]. Але заняття в школі відбувались лише у неділю та святкові дні.

Статут 1884 р. містив нові положення і щодо реформування шкіл при духовних семінаріях. Відповідно до нових положень для практичних занять вихованців V і VI класів, котрі вивчали дидактику, при усіх духовних семінаріях належало створити зразкові початкові школи [4, с. 123]. «Беручи до уваги той факт, що в духовних семінаріях, як теоретичне, так і практичне вивчення вихованцями шкільної справи має бути суворо узгоджене з їх майбутньою діяльністю по закінченню семінарії на посадах законовчителів та вчителів в церковно-приходських школах, і зразкові початкові школи при духовних семінаріях мають бути засновані обов'язково за зразком церковно-приходських шкіл», – зазначалось у Правилах для зразкових початкових шкіл [5, с. 740].

Зразковою школою керував учитель дидактики, якого разом із законовчителем за рекомендацією ректора призначав єпархіальний архієрей. Навчання в школі було безкоштовним, також безкоштовно учні забезпечувались підручниками. На утримання школи виділялося 1 000 крб.: 300 крб. на платню законовчителю, 500 – вчителю, 200 – на господарські потреби. Щорічно ректор семінарії мав складати звіт про роботу школи і подавати його разом зі звітом про стан церковно-приходських шкіл єпархії [5, с. 742].

Зразкова початкова школа при Чернігівській духовній семінарії була відкрита 25 жовтня 1885 р. Навчальний рік тривав з 1 вересня до 15 червня. Тривалість уроку в ній становила 1 годину з 15-ти хвилинною перервою між уроками. Кожен урок розпочинався і завершувався молитвою. У школі навчали Закону Божому, російській мові, читанню, арифметиці, чистописанню та співам [6, арк. 24]. В кінці навчального року проводили іспити, кращих учнів відзначали та дарували їм книжки. Заняття проводились за програмою для однокласних церковно-приходських шкіл. [7, с. 167]. У такому форматі школа проіснувала аж до закриття Чернігівської духовної семінарії у 1919 р.

Так, у 1887-1888 навчальному році в школі налічувалось 35 учнів, з них дітей дворян – 4, козаків – 10, міщан – 21. Викладачем Закону Божого працював В. Миславський, а вчителем В. Тетерін, обидва були випускниками Чернігівської духовної семінарії [6, арк. 25].

Після створення зразкової початкової школи при Чернігівській духовній семінарії було дещо змінено і проходження педагогічної практики. Спершу семінаристи вивчали теорію дидактики, потім методику викладання шкільних предметів та експериментальну педагогіку, оволодівали психолого-педагогічними вимірювальними методами.

Практичні заняття семінаристів в школі відбувалися щоденно. Два вихованці VI і один V класів по черзі відвідували ранкові заняття у школі, які проводили законовчитель і вчитель. Після обіду, також по черзі, практиканти давали уроки в школі у присутності викладача дидактики, законовчителя і вчителя [7, с. 168].

Перед уроком практиканти мали подати викладачу письмові конспекти уроків, які згодом детально розбиралися на заняттях з педагогіки. Крім того, в семінарії щотижня відбувалися педагогічні конференції за участю ректора, викладача педагогіки, законовчителя і вчителя школи, а також вихованців-практикантів [8, арк. 7 зв.].

Викладачі педагогіки рекомендували семінаристам вивчати праці відомих педагогів Я. Коменського, А. Дистервега, К. Ушинського, С. Миропольського та ін.[9, арк. 208 зв.].

Таким чином, у Чернігівській духовній семінарії значна увага приділялась педагогічній підготовці вихованців, задля чого було відкрито спочатку недільну, а потім зразкову початкову школу. Це відповідало потребам часу, адже саме вихованці духовних семінарій працювали вчителями у церковно-приходських школах, у яких навчалася значна частина дітей шкільного віку.

Список використаних джерел та літератури:

1. О некоторых мерах для содействия со стороны духовенства делу народного образования семинариях // Черниговские епархиальные известия. 1886. № 18. С. 202.
2. О практических педагогических занятиях учеников Черниговской семинарии // Черниговские епархиальные известия. 1887. № 6. С. 199 – 205.
3. Праздничная и ежедневная школы при Черниговской духовной семинарии // Черниговские епархиальные известия. 1867. 15 апреля. Часть неофициальная С. 351–257.
4. Свод уставов и проектов уставов духовных семинарий 1808 – 1814, 1862, 1867, 1884 и 1896 гг. – СПб.: Синодальная типография, 1908. – XXV; 406; 116 с.
5. Правила для образцовых начальных школ при духовных семинариях // Черниговские епархиальные известия. 1886. № 18. С. 740–743.
6. Російський державний історичний архів у Санкт-Петербурзі (далі – РДІА), ф. 802, оп. 9, спр. 50, 111 арк.
7. Марков Н. Общие сведения о состоянии начальной образцовой школы при Черниговской духовной семинарии / Н. Марков // Черниговские епархиальные известия. 1888. № 6. Часть неофициальная. С. 166–173.
8. РДІА, ф. 802, оп. 15, спр. 1293, 30 арк.
9. РДІА, ф. 802, оп. 9, спр. 52, 231 арк.

